

Molnár Ferenc

Liliom

rendező ifj. Vidnyánszky Attila

OKTATÁSI SEGÉDANYAG VÍGSZÍNHÁZ

bemutató | Vigszínház | 2018

vig

Az oktatási segédanyagról

A Vígszínház oktatási segédanyagait azért hoztuk létre, hogy kiegészítsük az előadások élményét, illetve hozzájáruljunk annak továbbgondolásához és tanításához. Elsődleges célunk, hogy megkönnyítsük a pedagógusok számára a diákok felkészítését az adott előadásra, és a színházi látogatás után annak közös feldolgozásához nyújtsunk segítséget. A segédanyagokban összegyűjtjük a drámákkal kapcsolatos lényegesebb történelmi, színház- és irodalomtörténeti információkat, háttérismereteket, amelyek a diákok előzetes tudását egészíthetik ki. A csomag magában foglalja az előadás után megtárgyalandó fontosabb kérdéseket és szempontokat, melyek a darab megértéséhez nyújtanak segítséget –lehetséges esszé- és vitatémákat, levezető játékokat és ötleteket további szempontok megvitatására.

az oktatási segédanyagot készítette | Balassa Jusstina drámapedagógus
előadásfotók | Dömölky Dániel

Molnár Ferenc

Liliom

rendező | ifj. Vidnyánszky Attila

Liliom	Hajduk Károly
Julika	Szilágyi Csenge
Marika	Waskovics Andrea
Ficsur	Orosz Ákos
Hugó	Zoltán Áron
Muskátné	Eszenyi Enikő
Hollunderné	Bandor Éva m.v
Hollunder Fiú	Dino Benjamin e.h.
Hollunder Lány	Rudolf Szonja e.h.
Kapitány/Felolvasó	Seress Zoltán
Első Detektív	Gyöngyösi Zoltán
Második Detektív/Budai Rendőr	Csapó Attila
Berkovics/Detektív	Gados Béla
Linzmann	Karácsonyi Zoltán
Kádár István/Detektív	Tóth András
Első Rendőr/Detektív	Reider Péter e.h.
Második Rendőr/Detektív	Darvasi Áron e.h.
Esztergályos	Ertl Zsombor e.h.
Lujza	Antóci Dorottya e.h.

Zenészek: Ernyei László, Gellért-Robinik Péter, Gódor Erzsébet, Horn András,
Hosszú Kristóf, Kiss-Varga Roberta Izabella, Mester Dávid

Díszlet:	BAGOSSY LEVENTE
Jelmez:	VECSEI KINGA RÉTA
Zeneszerző:	MESTER DÁVID
Dramaturg:	KOZMA ANDRÁS

10 érdekesség Molnár Ferencről

1. A Magyar drámairodalom legtöbbet játszott szerzője. Műveit világszerte bemutatták, ismert volt Európától Amerikáig. A Broadway-n sztárszínészek játszottak darabjaiban. Összesen 12 amerikai filmbemutatója volt szerzőként.
2. 1956 és 1976 között a német nyelvű színházak összesen 200 Molnár bemutatót tartottak, vagyis átlagosan évente 10 előadás készült műveiből.
3. Molnár Ferenc a Vígszínház házi szerzője volt.
4. Az 1920-as évektől kezdve Európát járta, a szélsőjobbaldali előretörés miatt 1940-ben végül emigrálnia kellett. Élete utolsó 15 évét New Yorkban töltötte.
5. New Yorkba felesége mellett magával vitte szeretőjét is, akit egy emelettel saját szállodai szobájuk alatt szállásolt el.
6. Molnár hajlamos volt a depresszióra, a *Liliom* budapesti bukása után körülbelül egy évig szenvedett a betegségtől.
7. A *Liliom* első bemutatója a Vígszínházban volt 1909-ben, az előadás és vele együtt a darab is megbukott. Csak az egy évvel későbbi, berlini bemutató hozta meg a sikert és a darab világhírét.
8. Molnár depressziós időszakában kísérletet tett az öngyilkosságra. A sikertelen próbálkozás után Bródy Sándor író (aki szintén próbálkozott az öngyilkossággal) tanácsot szeretett volna adni fiatal író társának. A legenda szerint Molnár így utasította el a segítséget: „Sándor bácsi, én öngyilkossággal kapcsolatban csak olyantól fogadok el tanácsot, akinek már sikerült.”
9. Molnár vallotta, hogy egy író mindig önmaga alteregóit írja meg műveiben. Ez az állítás nem biztos, hogy minden íróra igaz, de Molnárra mindenképpen.
10. *Liliom* című drámáját élete első válásakor írta.

Molnár Ferenc a Vígszínház házi szerzője

A Vígszínház 1890-es első tervében a műsorterv kizárólag bohózatokra és vígjátékokra épült. Erre azért volt szükség, hogy a három másik állandó budapesti színház műsortervével ne ütközzön a frissen alapított magyar nyelvű színház repertoárja. Hosszas viták után végül a terv elfogadásra került, és 1896-ban megnyílt a Vígszínház. Előkelő, gazdagon díszített, a polgárság igényeit kielégítő épületet tervezett a korszak híres bécsi színházépítész párosa, Ferdinand Fellner és Hermann Helmer.

A Vígszínház 1896-ban

A színház alapítóinak szándékai között kiemelt helyen állt, hogy a társulat magyar nyelvű előadások színrevitelére vállalkozik. A magyar nyelvű játéktól eltekintve a Vígszínház semmilyen korábban meghatározott színházideálnak nem felelt meg. Előadásainak nem volt erkölcsnemesítő szándéka, nem táplált nemzeti érzéseket, és nem szolgálta az irodalom fejlődését. Igazi szabad, polgári vállalkozás volt az intézmény, amelynek bemutatói hamarosan a budapesti társasági élet központi eseményeinek számítottak. A vígjátékok és bohózatok bemutatása azonban nem

hozott akkora sikert, mint amit az üzemeltetők reméltek. A kritikusok pedig gyakran hangoztatták éles bírálatukat a színházzal kapcsolatban. A kritikákra reagálva a színház időről-időre tragédiákat is színre vitt. Az egyik első, nagy sikert aratott bemutató, Herczeg Ferenc *Ocskay brigadéros* című darabjának színrevitele volt 1900-ban, amellyel a Víg társulata bebizonyította, hogy képes komoly, drámai művek előadására is. Ezzel egy időben számos neves európai színház érkezett vendégjátékra a körúti épületbe és megkezdődött a kortárs, modern drámairodalom legnevesebb szerzőinek bemutatása. Többek között Henrik Ibsen és Gerhard Hauptmann drámák is színre kerültek, a színház pedig szakított a pusztán bohózatokból és vígjátékokból álló műsorrenddel.

A műsorstruktúra váltása és az egyre nagyobb sikerek után a Vígszínház a magyar drámairodalom, valamint a polgári dráma bölcsője lett, és a korábban fordítóként alkalmazott írók immár saját műveikkel mutatkozhattak be. Így történt ez Molnár Ferencel is, akinek kisebb sikerekkel játszott, francia mintára írt bohózatai után 1907-ben mutatták be az *Az ördög* című színművét, amely korszakalkotó sikert aratott. A szerző bizonyos elemeket a francia bohózatokból és az úgynevezett „jól megcsinált darabokból” vett át, de ahelyett, hogy másolta volna, meghaladta azokat. Mind tematikájában, mind dramaturgiájában túlmutatott kortársain, ez pedig a hazai sikerek mellett néhány éven belül meghozta számára a világhírnevet is. *Az ördög* után következett a *Liliom* (1909) és *A testőr* (1909) ősbemutatója a Vígszínházban. Miután

Az ördög az egész világon játszott színdarab lett, a korabeli közönség joggal érezhette, hogy a Molnár bemutatókon egy újabb világsiker felé tett első lépést láthat. Ebben nem is tévedtek, hiszen a Vígszínház házi szerzője a XX. század egyik legkeresettebb színházi szerzője lett világszerte.

A *Liliom* szerzőjének sikerei mellett fontos megemlíteni, hogy a XX. század elején a Vígszínház bebizonyította: lehet sikeres színházat építeni kortárs magyar szerzők műveire. Olyan korszak volt ez, amelyben a közönség már túllépett bizonyos erkölcsi korlátokon és rutint szerzett a színházi előadások terén. Nem háborodott fel az újításokon és nem kért számon olyan szabályokat, amelyeket a színház és az irodalom akkorra már régen meghaladott. Az 1910-es évekre a színház repertoárja gyökeres változásokon ment át és a francia bohózatok helyébe a magyar drámairodalom legfrissebb művei kerültek.

Molnár Ferenc szobra a Vígszínházban

A polgárság és a jól megcsinált darab

A XIX. század végén a polgárság az európai történelem során először olyan lehetőséghez jutott, amelyhez korábban soha: az arisztokrácia bevonása nélkül, szabadon működtethetett színházakat. Az egyre növekvő városi középréteg szórakozásra és kikapcsolódásra vágyott, így a drámairodalom klasszikusai mellett a polgárság mindennapjait ábrázoló könnyed szalonkomédiák terjedtek el. Ebben az időszakban épültek fel a tágas előcsarnokkal, büfékkel, különtermekkel ellátott színházépületek, amelyek eleganciájukkal a polgári társasági élet legfőbb színterévé váltak. A színészek és színésznők ekkoriban váltak olyan hírességekké, akiknek színpadi alakításai mellett magánéletük is közfigyelem tárgyát képezték. A színészek tekintélyét jól mutatja Stefan Zweig emlékirata, amelyben beszámol arról, hogy a bécsi közönség hogyan utánozta a színészek öltözködését és viselkedését. A színészek mellett a ruhákat varró szabók is híressé váltak, és megrendelőik száma azonnal megnövekedett, ha kiderült, hogy híres színészeknek dolgoznak. Német nyelvterületen az 1880-as években a közepes vagy annál nagyobb méretű városokban már evidens volt, hogy van színházépület. A szabad színházalapítás joga pillanatok alatt megsokszorozta a színházak számát, az üzleti érdekek, a bevétel hajszolása azonban nem feltétlen kedvezett a művészet minőségének, ugyanakkor hamarosan a színészek anyagi kizsákmányolásához vezetett.

A polgárság számára játszott polgári színművek, amelyek az 1820-as évektől a XX. század elejéig éltek virágkorukat, egyszerű sémára készült, kiszámítható, könnyed művek voltak. Ezeknek a daraboknak atyja és mestere Augustin-Eugène Scribe volt, aki élete során körülbelül 400 darabot írt. Ez a szám is jól mutatja, hogy a színházak milyen sűrűn rendeltek szövegeket, illetve, hogy milyen könnyen „gyártották” a szerzők ekkoriban a színdarabokat. Scribe vallotta, hogy a színháznak szórakoztatnia kell, valamint olyan ideálokat és vágyakat kell bemutatnia, amely a nézők számára elérhetetlen. (Peter Simhandl: Színháztörténet) Világosan követhető cselekménnyel, egyszerű történettel és vígjátéki elemekkel operáló, egy-egy botlással és az ebből következő konfliktussal, majd annak szerencsés megoldásával záródó darabok jellemezték a korszakot. Többnyire magánéleti problémákat dolgoztak fel a művek, amelyekben mindenképpen szerepelt egy nagyjelenet, egy humoros, csattanós felvonásvég és egy nagy fordulat, meglepetés. A nézők ismerték a formát és tudták, hogy milyen dramaturgia mentén halad a mű, mégis élvezték és várták ezeket a fordulatokat. „A polgár nem a lét nagy kérdéseivel óhajt szembesülni a színházban, hanem szórakozni szeretne, elsősorban úgy, hogy a nála is butábbak bukdácsolását figyeli.” (Spiró György: Hubay Miklós és a „jól megcsinált darab”)

Polgári divat a XIX. század második feléből

Molnár Ferenc drámái

Molnár műveinek dramaturgiája a jól megcsinált darabok cselekményvezetésében gyökerezik, közönsége ugyanolyan polgári közönség, amilyenek Scribe és társai írtak az előző évtizedekben. Molnár fordítóként megismerte és kiismerte a francia szerzők írói fogásait, így könnyedén másolta, egyes műveiben pedig meg is haladta azokat.

Témaválasztásaiban nem tért el kortársaitól, gyakran írt házassági és párkapcsolati konfliktusokról, és a nők, feleségek viselkedéséről, lelki világáról. Tipikus szereplői a hősszerelmes, a naiva, az apa és az intrikus. Molnárnál is jellemző a történet egyszerűsége és a cselekmény rövidsége. A francia mintához képest azonban pontosabban és mélyebben igyekszik ábrázolni figurái motivációit, akaratát. Lélektani mélysége és cselekményvezetésének igazsága érthetővé, szánandóvá, esendővé teszi hőseit, akik a komikus elemek mellett gyakran kerülnek komoly drámái

konfliktusba környezetükkel és önmagukkal. Egyes esetekben, amikor a szereplők viselkedését nem sikerül logikus úton vezetni, Molnár „kiszól” nézőihez és önmagára, illetve a korszak drámairodalmára reflektálva tesz önironikus megjegyzéseket. Erre példa a *Játék a kastélyban* Ádámja, aki egy ponton „gyűlölöm a logikát” felkiáltással kommentálja az eseményeket.

Molnár megtartja a sikerdarabokra jellemző felvonásvégi nagyjelenetet, amelyben minden szereplő részt vesz, és amely érdeklődést kelt a nézőkben a folytatás iránt. A boldog véget és a konfliktusok könnyed megoldását is megtartja, azonban nála a boldogság relativizálódik, és a látszat, illetve valóság filozófiai és pszichológiai kérdéskörébe vezeti át a nézőt. A látszat és a mögötte rejtőző valóság motívumát Molnár emeli be a magyar drámairodalomba, és világirodalmi szinten is az elsők között szerepel, akik foglalkoznak a kérdéssel. Mindenki szerepet játszik, minden csak játék, szerepjáték és hazugság – sugallja színpadi szövegeiben Molnár Ferenc.

Molnár Ferenc

Fontos írói fogás, hogy míg más szerzők a szűkös, egyszerű cselekmény okozta úrt mellékalakokkal és azok zárt jeleneteivel töltötték ki, Molnár a főszereplőknek talált ki szellemes jeleneteket. Így nem csak a színészek számát csökkentette, de színesítette a fő karakterek játéklehetőségeit. Dialógusai frissek, eredetiek, játékosak és hitelesek. Még prózai műveiben is érezhető, hogy mennyire szívesen ír dialógusokat, mennyire jól beszélteti szereplőit.

Feladat

- Keressétek meg a *Liliom* előadásban látott figurák motivációit. Mikor mi lehetett a szereplők szándéka? Mit akartak elérni, és ez sikerült-e nekik? Készítsetek listát a főszereplők motivációjáról, és gyűjtsétek össze, hogy milyen eszközökkel próbálták elérni céljaikat. Ezen keresztül azt is megnézhetitek, hogy mikor miért sikerült és mikor miért nem sikerült elérni, amit szerettek volna.
- Gyűjtsétek össze, hogy a felsorolt tipikus „molnári” eszközök közül melyeket találjátok meg a *Liliomban*?
- Hogyan jelenik meg a látszat és a valóság között feszülő ellentét a *Liliom* előadásban?

Esszé téma

- Milyen emberi és társadalmi elvárások cselekszenek az előadásban látott figurák? Ezek a mai korra is jellemzők? Írjatok rövid, 1-2 oldalas esszét a témában.

Molnár Ferenc és Budapest

Molnár Ferenc a főváros virágzásának legszebb korszakában élt. Gyermekként a grundon játszott, később pedig a világvárossá váló Budapest kávézóiban és éttermeiben találkozott a legkiválóbb magyar művészekkel és értelmiségiekkel. A város színtereit, eseményeit és figuráit újságírói munkája mellett felhasználta szépirodalmi szövegeiben is. *Az éhes város* címmel megjelent regénye után például többekkel összetűzésbe keveredett, mert felismerték magukat vagy ismerőseiket a regény alakjaiban (és nem feltétlen pozitív hősökként voltak feltüntetve). *A Pál utcai fiúk* című regénye Molnár gyermekkorának helyszínein játszódik, *Pesti erkölcsök* című állandó publicisztikai rovata pedig a város lakóiról, eseményeiről számol be.

A téma az utcán hevert, mondhatnánk, hiszen Molnár és barátai a pesti utcákat járták éjjel-nappal. Főleg éjjel. Különböző klubokat alapítottak, amelyekben művészetről, irodalomról vitatkoztak. Törzshelye kezdetben a New York, a Centrál és a Helvécia kávéházak voltak, később a Fészek Művészkлубba tette át székhelyét. „Ez volt az a társaság, amely estétől reggelig járta Pest kávéházait, és majdnem mindenütt ugyanazokról a dolgokról vitatkozott: irodalomról, művészetéről, zenéről. Bevonultak a New York kávéházba, ahol rendszerint vacsoráztak (...) mikor már jól kikiabálták

magukat, útra keltek egy másik kávéház felé (...) bevonultak tehát a Helvécia kávéházba az Andrassy úton (...) kedvenc helyük volt a Helvéciával szemközt lévő Francois kávéház, ahol ugyancsak nem történt más, mint megfigyelése a kávéház hölgyeinek, kikérdezése a kávésnak és a pincérnek a legfrissebb eseményekről (...) Innen már sietni kellett az Andrassy út külső felében lévő Millenium kávéházba, ahová hajnalra megérkeztek, a hírlapírók és más éjszakai emberek útján az összes posták az eseményekről, amelyek aznap éjszaka történtek.” (Krúdy Gyula: *Ady Endre éjszakái*)

A New York kávéház Molnár Ferenc korában és ma

Ahogy Krúdy beszámolójából is érződik, Budapest nyüzsgése, a művészeti és politikai élet izgalmi magával ragadták az irodalmi és művészeti élethez csatlakozó fiatal generáció tagjait, így Molnár Ferencet is. Első színpadi műve, a Vígszínházban bemutatott *A doktor úr* című vígjátéka is budapesti történet, ahogyan számos később bemutatott darabja, köztük a *Liliom* is a fővárosban játszódik.

Szépirodalmi munkái és színházi szövegei mellett újságíróként is jelentős szerepet vállalt a főváros életében. Gyermekkorától kezdve gyártotta a lapokat. Kezdetben kézzel írt újságokat készített egy-két példányban, majd külföldi tudósítói jelentések első cikkei. Harminc éves koráig munkatársa volt *A Budapesti Naplónak*, a *Fővárosi Lapoknak*, a *Pesti Naplónak*, az *Estnek*, a *Hétnek* és az *Új Időknek*. Ezek mellett más újságokban is feltűntek írásai: *A Pál utcai fiúk* például folytatásokban jelent meg a *Tanulók Lapjában*. Műveit Budapest különböző részein írta, kedvenc „munkahelyei” közé tartozott a körüti Művész kávéház karzata, a New York kávéház és a margitszigeti Kisszálló.

Hírlapért sorban állók az Est épülete előtt 1912-ben

A budapesti színházi élet első virágkora

Molnár Ferenc színházak számára írt szövegeit világszerte bemutatták. Első nemzetközi sikerét *Az ördög* című vígjátékával aratta, amelyet a budapesti előadás után egy évvel már 32 nyelven játszottak a világ színpadain. A nemzetközi sikerekhez azonban szükség volt a magyar színházi élet adta háttérre, amely lehetőséget adott Molnárnak a megmutatkozásra és az újabb bemutatókra.

A Magyar Színház épülete egy korabeli képeslapon

Az 1870-es évektől a budapesti színházi struktúra komoly fejlődésen ment keresztül. A város területe és lakosainak száma is folyamatosan gyarapodott. A szórakozás iránti új igények és az értelmiségi közép réteg növekedése felpezsdítette a színházi vállalkozásokat. Az új játszóhelyek megalakulása mellett a korszak fontos történése volt a színházak repertoárjának kiszélesedése, új műfajok kipróbálása, valamint a művészi színvonal emelkedése. 1875-ben az operettek és népszínművek előadására megalakult a Népszínház. 1884-ben megnyílt a Magyar Királyi Operaház, amely opera és balett előadások bemutatására vállalkozott. 1896-ban a vígjátékoknak és bohózatoknak otthont adó Vígszínház nyitotta meg kapuit. Egy évvel később a Magyar Színház kezdte meg első évadját, operettekre és zenés vígjátékokra alapozott műsorával. A XX. század első éveiben megnyílt a Király Színház, amely szintén operettek előadását tűzte ki célul. Ezek mellett a kortárs drámairodalom és a színjátás újabb formáival kísérletező Thália Társaság is megkezdte működését.

Alkalmi színházak és társulatok működtek a felsorolt színházakon túl is, megindult a modern bábszínházról szóló diskurzus, és a színházi szakirodalom is komoly fejlődést mutatott.

Ebből a rövid felsorolásból is érzékelhető, hogy a főváros kulturális élete felpezsdült. A korszak művészeinek mindezek ellenére sem volt könnyű dolguk. Számos produkciót kellett levenni a műsorról egy-két előadás után. Ennek oka a nézők alacsony száma mellett a bemutató színvonala vagy a közönség és a korabeli kritika értetlensége is lehetett. 1884-ig a Nemzeti Színház körülbelül 180 előadást játszott évadonként, ami 90 különböző darabból állt össze. Ez azt jelenti, hogy nagyon rövid próbaidővel kellett rengeteg új előadást létrehozni.

A gyorsan változó repertoár és a dominánsan megjelenő külföldi színdarabok miatt sok műfordítóra volt szükség. Molnár Ferenc is fordítóként kezdett dolgozni a Vígszínházban és ez a munka kiváló iskola volt számára. Megismerte a francia sikerdarabok dramaturgiáját, amelyet később ő maga is részben alkalmazott, illetve megújított. A fordítások mellett a század vége felé egyre hangsúlyosabban jelentek meg hazai szerzők művei is a színpadokon. A színház fejlődése tehát elősegítette az irodalom fejlődését, és bemutatkozási lehetőséget jelentett a korszak számos írójának.

A Király utcában épült Király Színház

A városligeti vurstli

vurstli – szabadtéri, játékos szórakozóhely, vidámpark

A Városligetben (korábbi nevén Városerdőben) már az 1800-as évek elején tartottak rendezvényeket, igaz ekkoriban még csak különleges alkalmakkor. A sétára és találkozókra használt erdős területen többnyire az arisztokraták fordultak meg, míg a szegényebb rétegek vagy a város szélén vagy a városban alkalmilag tartott vásároknak töltötték csekély szabadidejüket. A vurstliban megtalálható szórakoztató tevékenységek elterjedéséhez a legfontosabb az átlagemberek szabadidejének növekedése volt. Ez a feltétel a század első felében még nem teljesült. A XIX. század végén a legtöbben napi 10 vagy 12 órás munkaidőben dolgoztak, a szabad vasárnapot 1891-ben foglalták törvénybe Magyarországon, a két napos hétvége pedig csak az 1960-as évekre vált általánossá Európában. A szabad vasárnapok, valamint Budapest lakosságának növekedése azonban kedvezett a vurstlinak és a tömegek szórakozását szolgáló intézményeknek. Az 1860-as évektől rendszeressé váltak a tömegrendezvények és a vurstli állandó helyre települt, ahol állandó bódékkal, épületekkel és játékokkal várta a látogatókat. A város közlekedésének jobb kiépülése nagyban hozzájárult a terület fejlődéséhez és népszerűségének növekedéséhez. Megépült az Andrássy út (Sugárút néven, 1883), elkészült a földalatti vasút (1896), valamint egyéb busz- és villamos vonalak futottak a liget környékén.

Kislányok a körhintán 1906-ban

Kis túlzással azt lehetne mondani, hogy a vurstliban minden volt. A komoly művészeti teljesítménytől (például Hinz Gusztáv bábszínháza) kezdve a legbizarrabb furcsaságokig (a 100 kilós kisgyerek), nagyon különböző látványosságokkal igyekeztek bevonni a közönséget a hely üzemeltetői. Volt körhinta, számár vontatta

mozgó fényképész bódé, birkózó bajnok (aki ellen bárki kiállhatott küzdeni), betegségeket bemutató viaszbábu kiállítás és labirintus is. A vurstli évről évre fejlődött, az 1800-as évek vége felé egy forgalmasabb napon több tízezer látogatót is fogadott, és állandó épületei egyre gazdagabbak és felszereltebbek lettek. Legnagyobb fejlesztése 1885-ben történt, amikor az Országos Általános Kiállításra elkezdték a Városliget átépítését. Ekkor épült például a mulatónak szánt Ósbuda Vára (ma már nem látható, területét az állatkert kapta meg), színházépületek, valamint a vurstli újabb bódéi. Ekkortól látogatták tömegek a Budapest mulató negyedének elkönyvelt területet, ahol a különböző társadalmi rétegek jól elkülönített szórakozási lehetőségekkel élhettek. Az úri családok teniszeztek, korcsolyáztak és a kertekben sétáltak, míg a szegényebbek a vurstliban szórakoztak. Érdekesség, hogy a kertekben a tömegek kiszorítása érdekében megtiltották a fűre lépést és a piknikezést, így a park, mint a természet egy kicsi szigete, már kevésbé vonzotta a Városligetbe látogatókat.

A vurstli bódéi az 1910-es években már nem illettek az elegáns világvárosba, így kőépületeket építettek a mutatványosoknak. A vurstli világa, igaz hanyatló népszerűséggel, de mindkét világháborút túlélte, és csak az 1950-es államosításkor szűnt meg, amikor összevonták a szintén államosított Angolparkkal (későbbi nevén a Vidámparkkal).

A vurstli a szórakozás mellett az ismerkedés helyszíne is volt. Lányok és udvarlókik együtt ültek fel a körhintára, és a szédületben egymásba kapaszkodva pörögtek. A korabeli újságok gyakran írtak a vurstliról és az ott kötetett ismeretségekről: „Ez a vonat [a Szibériai vonat elnevezésű játék] a legraktikusabb ismerkedő hely – udvariasságból átkarolják a mellettük ülő hölgyet, amit ők hálás karral viszonznak.” (Ország-Világ, 1893)

Céllövölde a vurstliban

Feladat

Hogyan jelenik meg a Vígszínház előadásában a körhinta és a vurstli világa? Milyen díszlet, jelmez, hang, fény, kellék utal a városligeti környezetre?

Cselédsors a századfordulón

A századforduló környékén a női dolgozók legnépesebb csoportját a háztartási alkalmazottak, köztük a cselédek jelentették. A magasabb társadalmi osztályok házaiban és lakásaiban evidens volt a cseléd alkalmazása, gazdagabb helyeken, akár egyszerre három, négy nő is dolgozhatott. Miután a vidéki szegénység elől nagyon sok fiatal lány tartott a nagyobb városokba, munkaerőből nem volt hiány. „Az úri otthonokban oly gyakran váltogatták a személyzetet, hogy nem volt érdemes megszokni a nevüket, tehát a Böskét is meg a Katit is egyszerűen Marinak nevezték.” (Gárdos Mariska: Százarcú élet, Budapest) A falusi lányok többnyire férjhezmenetelük előtt szegődtek el cselédeknek, így általában 14-16 évesen kezdtek dolgozni. Bérük olyan alacsony volt, hogy még az alsó középosztály tagjai is megengedhették maguknak, hogy háztartási alkalmazottat tartsanak.

Háztartási alkalmazott Budapesten A XX. század elején a Nádor utcában

A gazda és a szolgáló közötti viszony teljes mértékben egyenlőtlen volt. Sem a törvény, sem az erkölcsi, etikai elvek nem gátolták meg a munkáltatót abban, hogy lelki és fizikai értelemben bántsa alkalmazottját. Korabeli visszaemlékezések és számos irodalmi mű számol be olyan esetekről, ahol ütéstől, veréstől vagy éppen szexuális közeledéstől sem riadt vissza a munkáltató a cselédjével szemben.

Az alkalmazottak többsége a családnál lakott, és a nap 24 órájában készen kellett állnia a szolgálatra. Nagyobb lakásokban lehetett cselédszoba, de az esetek többségében a konyhában elhelyezett kinyitható ágyon aludtak az alkalmazottak. „Akármilyen tágas volt is különben a lakás, s a régi vidéki családi házakban nemritkán tíz-tizenkét szoba is állott a családtagok rendelkezésére – a szakácsné és a mindenes cselédlány ott aludtak a konyhában, ahol naphosszat főztek és mosogattak. Reggel ott mosakodtak a konyha vízcsapjánál, amelynek leöntőjébe a moslékot és a szennyvizet is öntötték. Ocsmány és érthetetlen helyzet volt ez, de senki nem törte a fejét rajta, a társadalom így rendezkedett be.” (Márai Sándor: Egy polgár vallomásai).

Cselédlányok a gangon

A cselédlányok a nehéz körülmények és a szokatlan városi környezet miatt gyakran kerültek rossz helyzetbe, és miután utánpótlásból nem volt hiány, könnyen elbocsájtották őket. Sok volt az öngyilkosság és nagy volt a cselédből prostituáltként állók aránya. Jellemző volt az is, hogy a háztartási alkalmazott teherbe esett a család valamely férfi tagjától, valamint hogy a család serdülő fiúinak választottak csinos cselédet, hogy a gyerek ne prostituáltakkal éljen először nemi életet.

A sok rossz történet mellett természetesen számos olyan példát találhatunk, amelyben jól bántak az alkalmazottakkal. Sok házban szerették és szinte családtagként kezelték a cselédeket, sőt néhol taníttatni is kezdték őket.

Feladat

- Az előadásban látott két fiatal cseléd lány, Marika és Julika más-más utat jár be élete során. Milyen kulcskérdésekben döntöttek máshogy? Milyen alapvető tulajdonságaikban különböznek egymástól?
- Készítsetek párban jeleneteket arról, hogy milyen lehet egy átlagos vasárnapi ebéd Marika és Hugó, valamint Julika és Liliom kapcsolatában!

Vita témák

- Hogyan értelmezték az előadás második felvonását? Az égi bíróság és Liliom visszatérése a földre feloldozást jelentett számára vagy sem?
- Egyetértetek-e Julika azon állításával, hogy: *létezik olyan verés, amelyik nem fáj?*